

В. О. Патійчук – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;
А. В. Адожина – студентка 5 курсу факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Особливості сучасного розвитку християнського паломницького туризму в Ізраїлі

*Роботу виконано на кафедрі
країнознавства і міжнародних відносин
СНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто особливості сучасного розвитку паломницького туризму в Ізраїлі. Проаналізовано передумови для розвитку християнського паломництва в країні. Виділено головні християнські паломницькі центри Ізраїлю. Узагальнено проблеми розвитку паломництва в державі.

Ключові слова: паломництво, паломницький туризм, релігійні святині, місця масового паломництва, Ізраїль.

Patiychuk V. O., Adozina A. V. The Features of the Modern Development of Christian Pilgrimage Tourism in Israel. The features of the modern pilgrimage tourism in Israel are examined. The preconditions for the development of Christian pilgrimage in the country are analyzed. The main Christian pilgrimage centers in Israel are determined. The problems of pilgrimage in the country are summed up.

Key words: pilgrimage, pilgrimage tourism, religious sacred places, the places of mass pilgrimage, Israel.

Паломницький або релігійний туризм – галузь, що надає культурно-духовні послуги громадянам своєї країни та іноземним туристам. Він розглядається не тільки як подорожі до святих місць, а й духовно-культува практика для пересічних віруючих [11]. Паломницькі центри є здебільшого місцями значної територіальної концентрації культурних та історичних сакральних об'єктів, що притягують до себе великі потоки релігійних мігрантів – паломників. Окрім того, паломництво має значний вплив на фінансово-господарський комплекс, культуру та економіку багатьох країн і регіонів світу [2]. В цій складній системі взаємодії виникає низка важливих проблем функціонування паломництва, що потребує наукового вивчення і зумовило вибір написання цієї наукової статті.

Паломництво – одна із найдавніших різновидностей галузі туризму, що була започаткована ще на початку нашої ери, коли усі ті, хто увірував у розп'ятого і воскреслого Христа, приходили подивитися на місце Його хресної смерті і воскресіння, а також народження, проповідей і чудес, які Він творив задля людського спасіння. Святі місця Палестини, починаючи з XI ст., стали відвідувати руські монахи, а потім і пересічні віруючі люди [9]. Оскільки найпотужнішим релігійним центром-ареалом концентрації християнських паломницьких об'єктів у світі є Ізраїль, який по праву називають Святою Землею, тому дослідження особливостей функціонування паломництва в цій країні є головною метою цієї публікації.

За оцінками Всесвітньої туристичної організації, святі місця щороку відвідують близько 300 млн туристів з усього світу. Із цієї загальної кількості лише частина здійснює поїздки з суто релігійними цілями. Загалом, за підрахунками економістів, паломництва приносять світовій економіці 13 млрд євро щорічно [6].

Ізраїль, насамперед, країна з багатою історією, культурою та, особливо цікавими для туристів, паломницькими місцями, що є ключовими при плануванні екскурсійних турів. Найбільша їх кількість сконцентрована в місті Єрусалимі – світовому центрі трьох релігій – християнства, ісламу й іудаїзму. Подорожуючи Єрусалимом, паломники відвідують місця, пов'язані з останніми днями земного життя Ісуса Христа. Вони бувають у Гефсиманському саду, де після зрадницького поцілунку Іуди був схоплений Ісус, приходять на гору Сіон, де Господь здійснив з учнями останню трапезу й встановив таїнство Євхаристії. Проте найголовнішим паломницьким маршрутом міста є «Віа Долороза» – Скорботний шлях, по якому Спаситель під тяготою хреста йшов на Голгофу. Найбільшою святинєю усього християнського світу є Храм Гробу Господнього (Голгофа, Камінь помазання, Кувуклія та інші святині храму). В місті також знаходяться: Маслична Гора, Церква Вознесіння з її каплицею; Гефсиманський сад (Храм Страстей Господніх – «Церква Усіх Націй», Гробниця Божої Матері); гора Сіон та інші святині.

На території Ізраїлю спостерігається значна концентрація паломницьких об'єктів. Зокрема найбільшими паломницькими центрами на території країни є: Віфлеєм – історичне місто «царя Давида», де народився Ісус Христос. Тут знаходяться основні релігійні святині – Церква Різдва Христового, де розміщується Печера Різдва Молочний грот, – в ньому переховувалася свята сім'я від переслідувань царя Ірода під час мандрівки до Єгипту. Поле Пастушків – легендарне місце, де Архангел Гавриїл сповістив радісну звістку людям про народження Ісуса; Назарет – третє за значимістю після Єрусалиму та Віфлеєму місто, де Архангел Гавриїл сповістив Діву Марію про народження Богомладенця (Церква Благовіщення, Церква Архангела Гавриїла – джерело Благовіщення); Канна Галілейська (Церква Першого чуда Христового – перетворення води на вино); Табха – невелике поселення в долині біля озера Генісарет, місто семи джерел, де відбулося чудо насичення 5-ма хлібами і 2-ма рибами п'яти тисяч осіб (церква Примноження Хлібів); Табха – відома церквою Св. Петра, де, за повір'ями, Ісус Христос явився втретє після свого воскресіння; Тверія – біблійне місто на берегах Галілейського моря. Саме тут відбулось одне із чудес, пов'язаних із життям Ісуса Христа – ходіння по воді (церква св. Петра, храм Дванадцяти апостолів); Хеврон – місто, в якому знаходиться Печера Махпела (або Печера Патріархів), де поховані Авраам, Ісаак, Яков разом із своїми дружинами – Сарою, Ревеккою та Лією; Капернаум – за переказами – місце народження апостолів Андрея, Іоана, Петра та Якова. Також його часто називають містом Ісуса Христа, оскільки саме тут він проживав, коли покинув Назарет та творив багато чудес. До сьогодні збереглися: дім апостола Петра, давня Синагога, де проповідував Ісус, грецька церква Собору Дванадцяти Апостолів. Біля Капернауа височіє гора, яку весь світ знає як гору Блаженств, саме тут Ісус виголосив свою проповідь, кожен рядок якої починався зі слова «блаженні»; Тель-Авів (Яффо) – місто, де праведний Ной побудував свій ковчег та врятувався від великого Потопу (Церква Петра; гробниця праведної Тавіфи); Кесарія – давнє місто, побудоване Іродом; Хайфа – місто на схилах гори Кармель, де переховувався Ілля Пророк; Ейн Карем – місце народження Іоанна Хрестителя, невеличке містечко, що знаходиться біля Єрусалиму (Джерело Марії, Горненський православний жіночий монастир, Церква Зустрічі Діви Марія та її родички – праведної Єлисавети); гора Фавор, де преобразився Спаситель перед своїми хресними стражданнями; гора Спокус, де Христос постився сорок днів; річка Йордан, де хрестився Господь та багато інших християнських святинь.

Таким чином, сакральних об'єктів на території Ізраїлю є досить багато. Тому державі необхідно концентрувати увагу на питаннях налагодження сервісу та якісного обслуговування туристів, включаючи релігійних. Як свідчать фахівці, за останні три роки кількість туристів і паломників, які вирушають до Ізраїлю, зросла на 25 % [4]. Проте на цей процес впливає динаміка політичної стабільності в регіоні, яка часто буває небезпечною. Незважаючи на це, країна витратила чимало коштів на розвиток інфраструктури та забезпечення безпеки пересування туристів. Ізраїльське Міністерство туризму тільки в цьому році планує витратити понад 35 млн на оновлення та створення нових маршрутів, а також посилити підготовку гідів і безпеку паломників. За оцінками експертів, у перші шість місяців 2014 р. Ізраїль відвідали майже 1,5 млн осіб [3].

Туристична привабливість Ізраїлю зростає з кожним роком, включаючи українських паломників. Тільки в 2010 р. Ізраїль, за оцінками фахівців, відвідали 2,7 млн туристів [4]. У першому півріччі 2011 р. український туристичний потік склав понад 40 тис. осіб, що на 41 % більше, ніж за аналогічний період попереднього року, що було пов'язано з ратифікацією двостороннього договору про безвізовий режим між Ізраїлем й Україною, який набрав чинності з 09.02.2011 р. З відміною візового режиму між нашими країнами дуже популярними стали групові екскурсійні та паломницькі тури. Причому ріст в'їзного туризму, на думку експертів, буде постійно зростати. За результатами соціологічних опитувань, понад 25 тис. іноземних туристів, яке проводило Міністерство туризму Ізраїлю у 2009 р., щодо їх туристичної мети – 23 % їх кількості відповіли, що приїхало до Ізраїлю з метою відпочинку, 8 % – для огляду визначних пам'яток, а 27 % – це паломники [10]. Як свідчать опрацьовані дані, 48 % туристів відвідало Ізраїль вперше, а 52 % – вдруге. Половина з тих, хто приїхали вдруге, були в Ізраїлі протягом останніх двох років. Навіть ті, хто вирушає до Ізраїлю не як прочани, вважають за необхідне відвідати найбільш відомі для віруючих місця. Тобто, паломницька частка туристів є високою, що потребує від держави та її структур значної уваги щодо забезпечення їх безпеки на її території. Адже не секрет, що у політичному плані Ізраїль залишається нестабільною територією з багатьма невирішеними конфліктами, а інколи – йі військовими діями. Подорожуючи Святою Землею, мандрівники переживають євангельські події на тих місцях, де вони відбувалися, слухають слова Христа там, де вони були сказані. Припасти до Гробу Господнього, Голгофи, із трепетом ступити на Хресний шлях, помолитися у Гефсиманському саду, Сіонській світлиці, на горі Фавор, у містах Назарет і Віфлеєм, зануритися у священні води Йордану і Гінесаретського озера – давнє прагнення кожного християнина [1].

Плануючи паломницький тур, кожен працівник туристичної сфери повинен бути ознайомлений із специфікою організації такого виду туризму і не допускати неповаги до представників інших релігій, а також шанобливо ставитися до їх вірувань і відправи богослужінь. Окрім того, багато знань потребує й система налагодження харчування та проживання згідно установлених релігійних правил та традицій. Тому фахівцям у галузі паломницького туризму потрібно докладати максимум зусиль, щоб забезпечити умови перебування паломників на території своєї країни. Згідно міжнародних норм, паломник має право на безперешкодне відправлення релігійних обрядів і молитов, однак, якщо це не заважає іншим туристам і не порушує місцеві звичаї та правила перебування в готелі та інших громадських місцях [12]. Наприклад, у великих міжнародних аеропортах є спеціальне приміщення для відправлення релігійних обрядів, що обслуговується як мінімум представниками трьох конфесій. Будь-які відвідування святих місць, храмів, інших культових об'єктів і споруд, що знаходяться під опікою діючої конфесії, в їх володінні, включені в програму туру, має узгоджуватися з керівництвом цієї релігійної общини, встановлюватися порядок відвідання святинь паломниками, щоб не заважати

звершенню богослужінь та обрядів. Як правило, монастирі, храми та інші культові споруди доступні для відвідання туристами, а общини, що володіють ними, охоче пускають туристів зі стягуванням платні за відвідування. Вони встановлюють певне правило для відвідувачів, зокрема, щодо одягу, порядку проходження, проведення фотозйомки, надання власного екскурсовода. Отже, слід заздалегідь ознайомитися зі звичаями всіх конфесій та общин щодо відвідання монастирів та інших святих місць, до яких пролягають паломницькі маршрути.

Організація паломницьких турів потребує врахування відмінностей цілей паломництва і звичайних туристичних поїздок. Звідси впливають особливості розміщення та харчування паломників, специфіка екскурсійного маршруту, вибору об'єктів показу, змісту й форми подачі самої паломницької екскурсії. Якщо для групи культурно-пізнавального туру розміщення в готелі з великою кількістю розважальних закладів та скромне харчування в ресторані або кафе в дні посту може бути неістотним при оцінці якості туру, то для паломника цей факт може бути негативним. Ізраїль має добре розвинуту систему готельно-ресторанного бізнесу, проте паломники часто є невибагливими до побутових умов перебування і потребують здешевлення туристичних паломницьких поїздок за рахунок проживання, харчування та транспортного переміщення. Організатори паломницьких турів повинні враховувати специфіку подібних поїздок і відповідним чином планувати час, розумно поєднуючи екскурсію та участь паломників у богослужінні. Водночас, уже на стадії комплектування групи слід враховувати інтереси людей, інформувати їх про специфіку туру, ризикуючи, в іншому випадку, створити в одній туристичній групі конфлікт людей, які приїхали в одне місце, але які мають різні цілі [11].

Розходження цілей обумовлює відмінність вибору і використання методичних прийомів показу й розповіді, стилю спілкування з групою, використання спеціальної лексики тощо. Часто невинувато вважається, що паломництво переслідує лише релігійні цілі, повністю виключаючи загальну інформацію та екскурсії. При організації паломницьких турів слід враховувати інтелектуальні та вікові особливості, емоційний стан учасників поїздки, можливі збіги паломницького туру з днями релігійних свят. Важливе, а іноді й визначальне значення для організації релігійно-пізнавального туризму має взаємодія з релігійними структурами щодо їх організації та допомоги проведення [7]. Міністерство туризму Ізраїлю має великий штат гідів-перекладачів щодо обслуговування паломницьких турів. Воно повинно враховувати основні паломницькі інтереси подорожуючих і працювати з урахуванням побажань духовних мандрівників, у питаннях самого змісту екскурсій та часу перебування в основних святинях, враховуючи режим роботи сакральних об'єктів і можливості транспортного забезпечення доставки паломників. Ізраїль має розгалужену транспортну систему – загальна довжина залізниць становить 890 км, а автошляхів – понад 14 тис. км [8]. Авіалінії зв'язують Ізраїль із багатьма країнами світу. В Ізраїлі знаходяться три аеропорти міжнародного значення, а також декілька внутрішніх, що забезпечують потреби у перельотах всередині країни. Більшість авіаперевозок здійснюється через аеропорт ім. Бен-Гуріона в Лоді (Тель-Авів). Аеропорт м. Ейлат посідає друге місце за пасажирообігом, оскільки це місто – курортний центр країни, розміщений на узбережжі Червоного моря. Невелика кількість міжнародних рейсів здійснюється з аеропорту м. Хайфа. Активного розвитку останнім часом набирають ізраїльські залізничні дороги, що пронизують усі регіони країни. Залізничний вид транспорту набагато швидший, слідує чітко за графіком та комфортніший, проте основним недоліком його є невелика кількість зупинок та віддаленість їх від центру міста. Автобусне сполучення в країні поділяється на міжміське та міське, яке нині займає основне місце серед громадського транспорту. Весь автобусний транспорт, за виключенням міського, у

м. Хайфа та Ейлат не ходить у суботу, тобто рух його припиняється в п'ятницю вдень та відновлюється пізно ввечері у суботу. На допомогу автобусам, на особливо завантажених ділянках, курсують маршрутні таксі, які мають схожі маршрути та їздять довше, а також і в суботу. Найпопулярнішими видом транспорту серед туристів є, звичайно, таксі, котре працює на більшості території країни під час суботи й свят. Іноземні паломники дістаються до країни переважно авіаційним транспортом, а також морським. Головні морські порти – Хайфа, Ашдод й Ейлат (на Червоному морі). Вони можуть також переміщатися на автомобільних видах транспорту з території сусідніх держав – Єгипту, Йорданії, Сирії тощо. Проте основним видом паломницького транспорту внаслідок держави є комфортабельні автобуси.

Незважаючи на позитивні сторони організації паломництва в Ізраїлі, є низка проблем суто політичного характеру. Зокрема, у зв'язку із постійною політичною напругою та підвищеними заходами безпеки, поліцейськими активно практикуються перевірки особистих речей громадян при вході у торговельні центри, організації, банки та у місцях скупчення людей. Туристам і паломникам необхідно чітко виконувати вимоги представників правоохоронних органів Ізраїлю, а також служб безпеки в аеропортах, установах та інших громадських місцях країни, включаючи масові паломницькі центри та зібрання під час богослужінь та ін. Необхідною вимогою владних структур є завжди мати при собі паспорт. Незважаючи на той факт, що рівень терористичної загрози в Ізраїлі останнім часом значно знизився, паломникам рекомендується, по-можливості, утриматися від відвідання заходів з масовим скупченням людей. Також не рекомендується відвідання міст країни, які знаходяться у безпосередній близькості від Сектору Газа і можуть бути підданими ракетним обстрілам із його території. Деякі представники християнських конфесій вважають, що паломництво до Святої Землі потрібно заохочувати й стимулювати, оскільки воно підтримує місцеві християнські спільноти, а також паломники можуть зробити важливий внесок у вирішення постійно триваючого ізраїльсько-палестинського конфлікту [1].

У підсумку можна констатувати, що перспективи розвитку паломницького туризму в Ізраїлі є очевидними, оскільки поїздки такого роду можуть зацікавити широке коло осіб. Влада Ізраїлю розглядає паломництво як важливий елемент прибутків для держави. Експерти з питань розвитку паломництва вбачають у ньому ефективний спосіб підтримати християн Святої Землі як у духовному значенні, так і в матеріальному. Переважно толерантно й схвально ставляться до християнських паломників представники усіх інших етнорелігійних спільнот на Святій Землі – араби й євреї, мусульмани та іудеї, оскільки в них бачать своєрідні «мости миру» між палестинцями та ізраїльтянами [5].

Отже, Ізраїль є потужним християнським паломницьким центром глобального значення, який концентрує на своїй території найвідоміші релігійні святині й притягує до себе великі потоки релігійних туристів із різних регіонів світу. Вплив паломницького туризму на економіку країни є досить значним і стимулює розвиток, насамперед самих релігійних центрів, а також сприяє міжкультурному діалогу й збереженню миру в регіоні.

Джерела та література

1. Ізраїль був і залишається «Святою Землею» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.robinzon.kiev.ua/images/glavred/R34.pdf>
2. Бабкин А. В. Специальные виды туризма / А. В. Бабкин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 252 с.
3. Відпочинок на узбережжі Ізраїлю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.israel.com.ua>

4. Запрошуємо в Ізраїль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.welcome-israel.ru/54.html>
5. Паломник – місток миру між Палестиною та Ізраїлем [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.credo-ua.org/2014/09/122719>
6. Паломництва приносять світовій економіці 13 млрд. євро щорічно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/6828-palomnictva-prinosyat-svitovij-ekonomici-13-mlrd-yevro-shhorichno.html
7. Патійчук В. О. Волинська область як потенційний регіон релігійно-паломницького туризму / В. О. Патійчук, Ю. С. Ломізова // Індустрія гостинності у країнах Європи / Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конференції, 29–31 березня 2012 р. – Сімферополь : Кримський ін-т бізнесу, 2012. – С. 88–92.
8. Патійчук В. О. Особливості функціонування сучасної транспортної системи Ізраїлю / В. О. Патійчук, М. В. Макарова // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – 2009. – № 10. – С. 102–108.
9. Патійчук В. О. Україна в системі міжнародного релігійно-паломницького туризму / В. О. Патійчук // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2002. – № 1. – С. 223–227.
10. Релігійний туризм стає популярнішим у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/11415-religijnij-turizm-staye-populyarnishim-u-sviti.html
11. Сапелкіна З. П. Релігія і культура. Релігійний туризм : навч. посіб. / З. П. Сапелкіна. – К. : Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2012. – 220 с.
12. Христов Т. Т. Религиозный туризм : учеб. пособие / Т. Т. Христов. – 4-е изд., испр. – М. : Академия, 2008. – 288 с.